

Tiuro oli Pistojärven läntisin kylä

Tiuron pieni erämaakylä sijaitti korkealla vaaran laella lähellä Suomen rajaa. Matkaa rajalle oli – on nykyäänkin – vain nelisen kilometriä. Maasto kylän ympärillä oli sangen vaihtelevaa; metsäisiä vaaroja joka puolella, välissä soita ja järviä – melko suuriakin. Noista järivistä saa alkunsa Vuonnisjoki, joka virtaa koskisena ylänköalueen halki ja laskee Ylä-Kuittijärveen Vuonnisen kylän liepeillä.

Saman perukan kylä olivat Lehtovaara ja Hämehevaara, jotka sijaitsivat muutamien kilometrien päässä: Ölkky oli hieinan etäampänä Tiurosta luoteeseen. Taloja näissä oli vain 2-4, mutta asukkaita kokolailla enemmän.

Tiuro tai Koljola, kuten sitä myös nimitettiin – oli naapureihinsa verrattuna suuri kylä. Siellä oli runsaat toistakymmentä taloa ja asukkaitakin yli puolitoukasta. Kylä oli entisaikaan jakautunut kahteen osaan. Ylpeässä asuivat pororikkaat, Alapeässä vähäporoiset ja porottomat. Rahdinajo oli pääelinkeino. Sen totesi kirjailija Ilmari Kiantokin käydessään Tiurossa keväällä 1910. Kylässä ei ollut juuri ainoatakaan raavasta miestä, vain jokunen vanha starikka, naisväkeä ja lapsia: kaikki muut olivat tavaranhauussa Kieretissä Vienanmeren rannikolla.

I. K. Inha masentui Tiurossa

Paljon ennen Kiantoa Tiurossa kävi myös maineikas karelianisti ja Karjalan kuvaaja I. K. Inha kesällä 1894. Jälkipolvien harmiksi hänellä ei Pistojärven kylässä liikkueensa ollut mukana valokuvauskonetta!

Inha kulki Lönnrotin jäljillä. Mestari itse ei käynyt Tiurossa saakka, vaan kulki Uhtualta runonkeruun kannalta melko laihoihin tuloksiin reittiä Ohta, Pistojärven kirkonkylä, Suvanto, Makariela, Iljala ja Tuhkala. Tuhkalasta hän jatkoi matkaansa Vaarakylän kautta Tuoppajärven Eläjien saareen vanhauskoisten luostaria katsomaan. Tämä tapahtui marraskuun lopulla 1836.

Inhakaan ei löytänyt Ohasta eikä liioin Pistojärveltäkään vanhoja runoja käydessään siellä yli puoli vuosisataa myöhemmin, ja päätti jatkaa matkaa vie-

lä etämmäksi, Tiuronvaaraan saakka. Kun kevät oli jo pitkällä, kylässä arveltiin, ettei tie kannata enää hevosta: siksi kyytineuvoksi valittiin poro. Taipale oli kolme peninkulmaa ja kaiken aikaa tie nousi verkkaleen, kunnes lähempänä Tiuroa alkoi Suomen puolelta näkyä korkea Näränkävää. Itse kylästä, joka on laajalla vaaralla, näkyi monia etäisempiäkin Suomen nyyppylöitä, jopa itse Iivaara Kuusamon suunnalla.

Inha oli jo etukäteen ottanut selvää, ketä kylässä kannattaisi haastatella. Ensimmäiseksi hän meni tapaamaan Oksenteinimistä miestä, jota oli mainittu hyväksi laulajaksi. Miten siinä kävi, Inha kertoo seuraavasti: ”Juotin hänelle kokonaisen pullo viinaa ja alun toistakin, ja vaikka hän tapaili ja tapaili ja oli aina alkuun lähtemäisillään, niin ei hän lopultakaan osannut mitään muuta kuin jonkin vähäpätöisen pätkän”.

Harmistuneena ja pettyneenä Inha kokosi tavaransa ja lähti vanhan Teppanan, Tiuron parhaaksi laulajaksi sanotun mie-

hen luo. Teppana tuotti kuitenkin vielä suuremman pettymyksen: hän yksinkertaisesti kieltäytyi laulamasta. Masentuneena ja melkein epätoivoisena Inha kierteli ympäri kylää miettien, menikö koko matka hukkaan.

Asiat kääntyivät kuitenkin parempaan päin, sillä vähän myöhemmin Inhan kyytimies tuli kertomaan, että Teppana ehkä sittenkin suostuisi laulamaan. Näin kävikin, ja Inhan tällaisiin tilanteisiin säästämä konjakkikirovoitti kielen lopullisesti. Ukko tosin veittikkamaisesti arveli, josko tuosta hyvin tulla riätkä. Näin Inha sai viettää Teppanan jyhkeässä hirsituva unohtumattoman illan kirjoittaen muistiin vanhoja kalevalaisia lauluja. Niitä Teppana kyllä osasi – olihan hän Lönnrotin laulattaman Lonkan Martiskan poika.

Vanha Tiuro oli poromiesten kylä

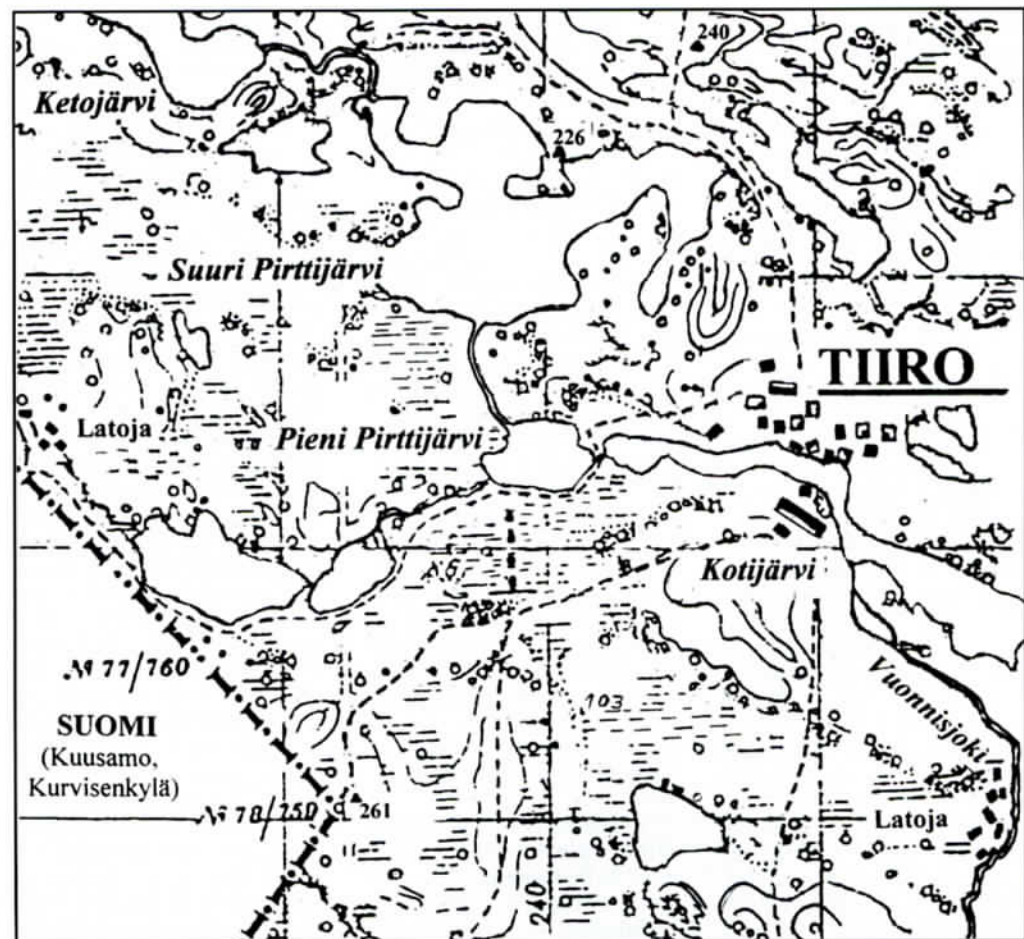
Ennen I maailmansotaa Tii-

ro oli oikea porokylä. Poroja sanottiin olleen yli 2 000 päätä. Vallankumouksen jälkeen niitä oli jäljellä enää muutamia satoja eikä neuvostovalta ollut kiinnostunut poronhoidon elvyttämisestä. Tiurossa haittana oli lisäksi rajan läheisyys. Porot kulkeutuivat Suomen puolelle, kun ei ollut aita, ja niiden takaisin saaminen oli hankalaa. Sama oli tietysti tilanne rajan länsipuolellakin.

Myöhemmin, 1930-luvun taitteessa suomalaiset rakensivat omalle puolelleen poroaidan, mutta Karjalan kylien tilanne siitä vain huononi. Aikaisemmin sattui usein niin, että rajan vääriä puolelle vaeltaneet porot tulivat omia aikojaan takaisin, ainakin suurin osa, mutta nyt ne jäivät Suomeen.

Vielä vajaat sata vuotta sitten Tiuron poromichet paimensivat karjaansa yhdessä Kuusamon puoleisten Kallioluoman ja Hossan paliskuntien poromiesten kanssa. Alueella palki 5 000 – 6 000 poroa.

J. Juhani Korttesalmen väi-

Vuonnisjoen alkulähteet ovat itse asiassa Suomen puolella. Rajan poikki virtaava Kaartojoki vain muuttaa siinä nimensä Vuonnisjoeksi.

töskirja "Pohjois-Vienan poronhoito" sisältää erinomaisen tarkkan kuvauksen Tiiron poromiehistä ja poronhoidosta.

Heimosotien viimeiset taistelut

Vähäinen Tiiron kylä sai nimensä näkyvästi heimosotien historiaan, kun siellä käytiin Karjalan kansannousun viimeiset taistelut helmikuussa 1922. Vienan Rykmentin I ja II pataljoonan joukot yhtyivät tammi-kuun lopussa Kokkosalmessa käytyjen raivokkaiden taistelujen jälkeen Pistojärven 4. helmikuuta. Sieltä perääntyminen jatkui lukumäärältään ylivoimaisen vihollisen painostamana viimeiseen rajakylään Tiiron 4. - 5. helmikuuta.

Vihollinen aloitti hyökkäyksen tykistön tukemana 12. helmikuuta. Metsäsissien oli käytännössä enää hyödyttömiä tavoitella aseellista ratkaisua, kun etelärintaman joukot olivat jo perääntyneet Suomeen eikä apua ollut mistään odotettavissa. Kuitenkin päätettiin vielä ryhtyä taisteluun kunnian puolesta: viimeistään kylää ei tahdottu luovuttaa bolševikeille ilmaiseksi.

Taistelut Tiiron kylän liepeillä kestivät lähes kuusi päivää. Vihollisen hyökkäykset torjuttiin kerta toisensa jälkeen ja saarrostausta tehtiin tyhjiä. 16. helmikuuta tehtiin lopulta päätös jättää kylä ja niin Vienan Rykmentin viimeiset taistelut vetäytyivät Suomen puolelle.

Tiiron kylä matkalla sosialismiin

Tiiron kylä on tähän asti ollut kaiken elämän ulkopuolella, kirjoitti Punainen Karjala helmikuussa 1928. Lukutaito on siellä melkein tuntematon asia. Nyt kuitenkin on nähtävissä pieniä edistyksen merkkejä. Vuoden alussa Tiiron saatiin koulu. Sen tarpeellisuudesta eivät kaikki kyläläiset ole samaa mieltä. Monet vanhemmat eivät osaa sitä arvostaa, pitävät tyhjänpäiväisenä ajanhukkana eivätkä lähetä lapsiaan kouluun. Alussa oppilaita oli 28. Koulun yhteyteen perustettiin punanurkka ja siihen hankittiin pieni kirjasto. Kirjaston käyttö oli kuitenkin kovin vähäistä, sillä paikallisen rahvaan mielestä lukeminen oli joutenoloa ja sitä paitsi lukutaitoisiakin oli vähän. Kylässä toimi myös poliittinen kiertokoulu. Oppilaiden määrä vaihteli 14 - 40 välillä.

Joitakin vuosia aikaisemmin kylään oli saatu kauppa, Uhtuan Osuuskunnan jakelimo.

Maataloutta harjoitettiin alkeellisin menetelmin. Peltoviljelyssä vaihtelivat peruna ja ohra, maa köyhtyi, ja tuotto oli mitättömän pieni. 1920-luvun lopussa Tiiron perustettiin ajan mallin mukaisesti suo-osuuskunta, johon liittyi 17 taloutta. Pyrkimyksenä oli saada lisää viljelysmaata soita kuivaamalla ja siirryä hiljalleen heinäviljelyyn.

Kun kollektivisointi alkoi koko voimallaan 1930-luvun alussa, Tiironkin perustettiin kollektiivitalous. Siihen liittyi alkuvaiheessa vapaaehtoisesti kahdeksan taloutta, loput pakon edessä seuraavina vuosina. Kolhoosi toimi kuitenkin huo-

nosti, koska siellä oli vallalla edesvastuuttomuus, kuten Punaisen Karjalan kirjeenvaihtaja R. Hilppälä kirjoitti syyskuussa 1932. Tämän seurauksena osa heinäsadosta oli jäänyt korjaamatta, sadonkorjuuseen käytiin liian myöhään, kevättylvöissä aikailltiin vastoin puolueen ohjeita jne.

Heinäkuun alku 1941 Tiiron kylässä

Polkupyöräkomppania Koskivirta (Kev. Os. 5), jonka tehtäväksi oli määrätty Tiiron rajavartiokohdan valtaaminen, valtakunnanrajan ylitti 30.6.1941 klo 20.30. Se eteni kohti Tiiron kylää luoteesta ja etelästä yllätyshyökkäystä

suunnitellen. Hanke epäonnistui joukkojen tottumattomuuden takia. Lisäksi vastapuolen rajamiehet tunsivat maaston hyvin. Niin aamuyöstä heinäkuun ensimmäisenä päivänä alkanut hyökkäys ei mennyt nuottien mukaan.

Noin komppanian vahvui-venen venäläinen rajavartio-osasto ei kuitenkaan tohtinut käyttää tilannetta hyväkseen - nähtävästi pelättiin lisäjoukkojen olevan tulossa rajan takaa - vaan vetäytyi 2. heinäkuuta Pistojärven suuntaan jättäen mm. rajavartiokasarmit Tirossa tuhoamatta. Siviiliasukkaat oli kylästä evakuoitu ilmeisesti jo aikaisemmin. Pistojärven venäläiset sitä vastoin polttivat mennessään osan kylää.

SAKARI VUORISTO

Hilvana Jakovleff - kauppias ja kotikuntansa merkkimies

Hirvisalmen Hilvana Jakovleff oli Pistojärven merkittävimpiä henkilöitä, suurliikemies ja monipuolinen vaikuttaja. Tiedot tästä erikoislaatuisesta pohatasta tulivat tallennetuiksi, kun Maiju Keynään haastateltavana oli 1940 Kemin Karihaarassa asunut Iivo Rieme, ent. Koljonen, syntynyt Pistojärven Kantoniemestä.

Hilvanalla oli suuri kauppa Hirvisalmen kylässä ja sitä paitsi sivuliike Vuonnissa. Siellä kaupanhoitajana toimi paikkakuntalainen Oleksi Tsärkkäni. Kauppoihinsa Hilvana kuljetti salateitse monenlaista tavaraa Suomesta. Jauhott, suolat yms. hän hankki Arkangelista ja kävi itse tekemässä kaupat niin kauan kuin terveys myöten antoi.

Hilvanalla oli omat makasiinit sekä Oulussa että Kieretissä, joka oli pohjoisen Vienan tärkeimpiä kauppakeskuksia. Sumitsaisen leski oli hänen makasiininsa hoitajana Kieretissä useita kymmeniä vuosia. Kun leski ikääntyi, hänen poikansa jatkoi Hilvanan palveluksessa.

Kaupanteon lisäksi kotitalossa harjoitettiin sikäläisissä oloissa suurimittaista maanviljelystä. Ei edes kolmatta osaa maanviljelyksen tuotteista voitu kotona kuluttaa. Karjaakin oli kohtalaisesti, toistakymmentä lypsylehmää, viisi hevosta, lampaita jne. Hilvanan taloudessa oli vakituisesti viisi renkiä, neljä täysikasvuista miestä ja yksi poika. Palvelijattaria oli neljä, kaksi navetan

puolella sekä sisäkkö ja tämän apulainen.

Talo oli kuulu vieraanvaraisuudesta, mutta sääntö oli sellainen, että tulipa taloon miten iso herra tahansa, niin erikseen hänelle ei ruokaa laitettu. Kun ruoka-aika tuli, kaikki pirtissä olivat, tutut ja tuntemattomat, kutsuttiin pöytään eikä ruuasta peritty maksua.

Kun Hilvana oli selvänä, hän söi aina väkensä kanssa samassa pöydässä. Ryyppytuulelle sattuaan hän joi viikkokausia yhteen menoon ja saattoi silloin, jos oli puutetta seurasta, hommata itselleen päiväpalkalla juomakaverit.

Hilvana Jakovleff oli tarmokkaasti mukana myös kunnan asioita hoitamassa, läsnä jokaisessa kuntakokouksessa. Hän kuului vakituisesti kunnanvaltuustoon, jossa oli 12 kolmeksi vuodeksi valittua jäsentä.

Hilvana piti aina kunnan ja kuntalaisten puolta virkaherroja vastaan. Hänen äidinkielenä oli karjala, mutta kauppatyönsä hän oli oppinut täydellisesti myös venäjän kielen. Vaikka olikin kirjantaitamaton, hän oli tietoinen oikeuksistaan. Jos hän ei yhdellä kerralla pääsyt perille virkapaikassa esitetystä asiasta, hän pani kirjurin lukemaan asiapaperit uudestaan.

Kerran Pistojärven kuntaa vastaan tehtiin syyte, joka olisi tiennyt 300 ruplan sakkoo. Kuntakokouksessa mukana ollut

tsinovnikka luki itse syytekirjelmän. Heti lukemisen jälkeen Hilvana nousi, käytti tiukan puheenvuoron ja sanoi: "Syyte on laiton. Yhtään kopeikkaa ei kunta maksa herroille juomarahaa. Jos herroja Pistojärvelle tullessaan haluttaa juoda, niin tulkoot Hirvisalmeen. Hilvanalla on aina viinaa ja sitä saa juoda ilmaiseksi".

Hilvana oli syntynyt Pistojärven kirkonkylässä vuoden 1830 tienoilla. Hän kuoli tietojen mukaan kesällä 1919 lähes 90-vuotiaana. Leski muutti pakolaisvirran mukana Suomeen.

Myös Hilvanan nuorempi veli Stepana oli merkittävä kauppias. Hän vei kahdella hevosella metsänriistaa ja Pääjärven lohta Kajaaniin ja toi paluukuormissa kaikenlaista välttämätöntä tavaraa ruskamyrkystä paloöljyyn saakka. Kun perhe muutti kirkonkylästä Hirvisalmeen, Stepanalle perustettiin kauppa Suomussalmen kirkolle (toisten tietojen mukaan Puolangalle). Oltuaan siellä toistakymmentä vuotta Stepana muutti 1890 Taivalkoskelle, missä osti Kursunkylästä Kursun talon poroineen kaikkineen ja aloitti kaupanteon. Oma liiketalo valmistui kirkonkylään 1894 ja siinä (Jalavan) kauppa toimii vielä tänäkin päivänä saman suvun hallussa. Vuonna 1908 Stepana möi liikkeen pojilleen, palasi koti-Karjalaan ja meni vielä ikämiehennä naimisiin.

- SV